

HYGIENIC AND ECOLOGICAL FEATURES OF THE TERRITORIAL INTEGRATED SCHEME FOR NATURE PROTECTION (TISNP) OF THE SHATSKY NATIONAL NATURE PARK (SHNPP)

Yanko N.V., Stankevych V.V., Manenko A.K., Stepanov O.K.

ГИГИЕНИЧЕСКИЕ И ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ КОМПЛЕКСНОЙ СХЕМЫ ОХРАНЫ ПРИРОДЫ ШАЦКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА (ШНПП)

**ЯНКО Н.В.; СТАНКЕВИЧ В.В.;
МАНЕНКО А.К.;
СТЕПАНОВ О.К.**

ДЗ "Волинська обласна СЕС",
м. Луцьк,
ДУ "Інститут гігієни та
медичної екології
ім. О.М. Марзєєва
НАМН України"; м. Київ,
Львівський національний
медичний університет
ім. Данила Галицького,
ЛФ "Укрдержбудекспертиза",
м. Львів

УДК 613.1 : 577.4 : 614.7
(477.82)

Територіально-планувальна структура і функціональне зонування Шацького національного природного парку (ШНПП) має формуватися відповідно до містобудівних і гігієнічних вимог, народногосподарського профілю, маючи на увазі збереження природно-заповідного фонду, охорони і раціонального використання водних ресурсів, атмосферного повітря, ґрунту тощо. При цьому головним гігієнічним принципом планувальної організації території ШНПП є функціональне зонування (зонінг) з урахуванням містобудівних умов та обмежень, визначенням і раціональним взаєморозташуванням зон житлової (сельбищної) та громадської забудови; виробничої території та ландшафтно-рекреаційних і оздоровчих територій, ландшафтів, лісів, парків, скверів, історично-культурних та інших зон і об'єктів. Наведене має реалізуватися з урахуванням вимог Переліку видів діяльності, що належать до природоохо-

ронних заходів та управління у сфері містобудівної діяльності (Закон України № 3038-VI від 07.02.2011 р.; Постанова Кабінету Міністрів України № 1147 від 17.09.2011 р.; ДСП № 173 від 19.06.1996 р. та інші проектно-планувальні документи різних рівнів).

Міжнародна спілка охорони природи — МСОП (IUCN) основними критеріями відбору територій для створення природоохоронних резерватів різних типів вважає збереження природного стану екосистем та їхньої спонтанної динаміки; збереження місць існування та місцезростань (у т.ч. водних ресурсів); підтримку генетичного різноманіття; збереження традиційних ландшафтів як естетичної та культурної спадщини; збереження ресурсів, які відновлюються у природних системах; можливість проведення наукових досліджень; можливість розробки заходів охорони для кожного типу резерватів.

Ці саме критерії можуть бути використані і разі визначення

**ГИГИЕНИЧЕСКИЕ И ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ
ОСОБЕННОСТИ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ
КОМПЛЕКСНОЙ СХЕМЫ ОХРАНЫ ПРИРОДЫ
ШАЦКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО
ПАРКА (ШНПП)**

**Янко Н.В., Станкевич В.В., Маненко А.К.,
Степанов О.К.**

Цель работы. Оценка решений территориального, социального, коммунально-бытового, хозяйственного развития ШНПП, планировочной структуры, функционального зонирования, инфраструктуры, транспортного обеспечения, организации всех видов отдыха, рационального использования территориальной комплексной схемы охраны природы (ТЕРСКОП) на расчетный и прогнозный сроки.

Объекты и методы исследований. Схемы распределения территории Шацкого НПП по функциональным зонам, по объектам учета земель (лесничествам и сельским советам), по размещению природоохранных объектов (заказников и памятников истории и природы), распределению территории по сельским советам, распространению видов флоры и

фауны (птиц, млекопитающих), занесенных в Красную Книгу Украины украинско-польского биосферного заповедника "Западное Полесье", Украинская часть (Волинская область) и т.д. [15-18].

Результаты исследований. Реализация ТЕРСКОП ШНПП и принятой в ней концентрации народнохозяйственного и градостроительного развития предусматривает создание наиболее благоприятных условий для жизнедеятельности, изменение здоровья населения и отдыхающих на основе анализа их заболеваемости (инструкция Порядок деятельности санэпидемслужбы по оценке состояния здоровья населения в связи с воздействием факторов окружающей среды).

Ключевые слова: функциональный зонинг, жилые, производственные, ландшафтно-рекреационные территории, заповедная, регулированные стационарные и рекреационные, хозяйственные зоны, градостроительные условия и ограничения Шацкого национального природного парка.

© Янко Н.В.; Станкевич В.В.; Маненко А.К.; Степанов О.К. СТАТТЯ, 2013.

tHYGIENIC AND ECOLOGICAL FEATURES OF THE TERRITORIAL INTEGRATED SCHEME FOR NATURE PROTECTION (TISNP) OF THE SHATSKY NATIONAL NATURE PARK (SHNPP)

Yanko N.V., Stankevych V.V., Manenko A.K., Stepanov O.K.

Territorial integrated scheme for nature protection (TISNP) should be based on the functional zoning with a rational location of residential, industrial, landscape-and-recreational areas with the division of the last ones into protected, regulated stationary, recreational and economic zones.

Purpose. Assessment of the decisions by territorial, social, communal, economic development of the SHNPP, planning structure, functional zoning, infrastructure, transport provision, organization of all kinds of the rest, rational use of territorial integrated scheme for nature protection (TISNP) both for calculated and forecasted periods.

Objects and methods of research. Schemes for the distribution of the Shatsky NNP territory by the functional zones, objects' land records (forestries and village councils) for the location of nature protective objects (sanctuaries and historical and

nature monuments); distribution of the territory between village councils; distribution of the flora and fauna species (birds, mammals) put down in the Red Book of Ukraine in the Ukrainian-Polish Biosphere Reserve "West Polesie", the Ukrainian part (Volyn region) etc. [15-18].

Results of the research. Implementation of the TISNP, SHNPP and concentration of national economic and town-planning development, adopted in it, involves creation of the most favourable conditions for vital functions and changing of the health of the population and vacationers on the basis of their morbidity (Instruction on the procedure of sanitary-and-epidemiological activity for the assessment of the state of the population's health in connection with the impact of the environmental factors).

Keywords: functional zoning, residential, industrial, landscape-and-recreational territories, protected, regulated stationary and recreational and commercial zones, town-planning conditions and restrictions of the Shatsky National Nature Park.

територій, які мають бути включені до переліків територій та об'єктів екомережі або зарезервовані для цих потреб. В основі проектування екомереж мають полягати флористичні, фауністичні, геоботанічні, біоценологічні та ландшафтні підходи, оскільки різні ієрархічні рівні організації живого покриву характеризується різними механізмами підтримки біорізноманіття. Різні групи критеріїв відбору доповнюють одна одну, і жодна з цих груп не є самодостатньою. Проте під час виконання нашої роботи ми віддали перевагу еколого-гігієнічним критеріям залежн від практичної потреби.

З гігієнічних позицій **метою** роботи була оцінка рішень щодо територіального, соціального, комунально-побутового і господарського розвитку ШНПП, планувальної структури, функціонального зонування, інфраструктури, транспортного забезпечення, організації всіх видів відпочинку, раціонального використання територіальної комплексної схеми охорони природи (ТЕРСКОП) на розрахунковий та прогнозний терміни [1, 2, 6, 8, 9].

Завданнями роботи була робота еколого-гігієнічних пропозицій щодо містобудівних умов та обмежень забудови ШНПП на підґрунті законів України "Про основи містобудування"; "Про регулювання містобудівної діяльності"; "Про

охорону навколишнього природного середовища"; "Про забезпечення санітарного благополуччя"; "Про охорону атмосферного повітря"; "Основ законодавства України про охорону здоров'я"; Земельного, Лісового, Водного кодексів та інших документів санітарного законодавства [3, 4, 7, 10-14].

Об'єктами досліджень були схеми розподілу території Шацького НПП за функціональними зонами, за об'єктами обліку земель (лісництвами і сільськими радами) за розміщенням природоохоронних об'єктів (заказників та пам'яток історії і природи); розподілу території за сільськими радами; поширення видів флори і фауни (птахів, ссавців), які занесені до Червоної книги України; українсько-польського біосферного заповідника "Західне Полісся" Українська частина (Волинська область) тощо [15-18].

Результати власних досліджень. Відомо, що основним гігієнічним принципом планувальної організації поселень, природних районів, Національних парків України (у т.ч. і ШНПП) є функціональне зонування, яке передбачає комплексну оцінку природних ресурсів, раціональне розміщення усіх елементів інфраструктури для забезпечення сприятливих умов життя, праці та відпочинку населення (ДСП "Планування та забудова населених

пунктів" № 173 від 1.06.1996 р.; ДБН 360-92 "Планування та забудова міських і сільських поселень"). У межах ландшафтно-рекреаційної території, що охоплює ліси, лісопарки, Шацькі озера, зони відпочинку, землі сільськогосподарського використання та виробничі зони, які разом з садами, скверами, парками, бульварами сельбищної території формують систему озеленення та оздоровчих функціональних зон, а саме: заповідної, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації, господарської. Наведене відображене у Положенні, затвердженому наказом міністра екології та природних ресурсів України № 54 від 06.02.2002 р. У межах зазначених територій виділяються своєрідні підзони різного функціонального призначення: житлової забудови з громадськими центрами у Роштанській, Піщанській, Пулемецькій, Пульмівській, Прип'ятьській, Світязькій, Самійличівській сільських радах і Шацькій селищній. На територіях наведених сільських рад розташовано 14 населених пунктів, близько 200 об'єктів різного призначення, у т.ч. 88 оздоровчих закладів, з яких 85 — для дорослих, 3 — для дітей, 4 — наметові містечка. Генеральні плани населених пунктів, розроблені у 80-х — на початку 90-х років минулого століття, нині застаріли і не врахо-

вують нових вимог у сфері містобудування, включно з розбудовою інфраструктури. Відсутність таких планів розбудови ускладнює розв'язання органами місцевого самоврядування та виконавчої влади проблем водопостачання, водовідведення, санітарного очищення та благоустрою населених пунктів, місць масового відпочинку та створює передумови для забруднення ґрунту, підземних і поверхневих вод. Тобто не враховано перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку та об'єкти будівництва, які можуть спричинити виникнення надзвичайної ситуації техногенного і природного характеру та вплинути на стан захисту населення і територій (постанови КМУ № 554 від 27.07.1995 р. зі змінами та № 767 від 20.08.2008 р.).

Визначальним елементом ШНПП в зонах регульованої та стаціонарної рекреації є 23 озера (Світязь, Пісочне, Пулемцьке, Луки, Перемут, Острів'янське, Чорне, Мале, Соминець, Мошно, Климівське, Линовець, Зведино, Ритець, Люцимер, Кримно, Чорне Велике, Озерце, Карасинець, Довге, Плотиччя, Кругле, Навраття, Олешно) загальною площею водного зеркала при середньому багаторічному рівні близько 6339 га і сумарним об'ємом води понад 311 млн м³. Коефіцієнт озерності території парку — 13%, у 18,6 рази перевищує аналогічний коефіцієнт для Волинської області (0,7%) і у 43,3 рази — для України (0,3%). Найбільшим озером парку є Світязь. Площа його водного дзеркала та об'єм води становлять відповідно 41% і 58% сумарних показників усіх 23 озер. Майже увесь озерний простір ШНПП (95% площі водного дзеркала і 98% сумарного об'єму води) розподілений між вісьмома найбільшими (площею водного дзеркала понад 100 га) озерами: Світязь, Пулемцьке, Луки, Перемут, Острів'янське, Пісочне, Люцимер і Кримно. Решта озер, за винятком оз. Чорне Велике, має площу водного дзеркала лише перші десятки та навіть одиниці гектарів, а їхній об'єм менше 1 млн м³. З 2002 р. — це біосферний резерват, який являє собою Шацьке поозер'я з поєднанням лісів та озерних

ландшафтів. 1999 року водноболотні угіддя ШНПП віднесено до таких, що мають міжнародне значення. ШНПП включено до проекту ЮНЕСКО МАБ та проекту ДОН ТЕФ "Розбудова екологічного коридору у Поліссі". Систему природоохоронних територій (СПОТ) формують на базі створення природоохоронних територій (ПОТ) різної категорії придатності: біосферних заповідників, національних природних парків, заказників, пам'яток природи тощо. Європейська стратегія біологічних та ландшафтних проблем, прийнята 1995 р., спрямована на формування ущільненої мережі ПОТ, важливість якої зумовлена її функціональним призначенням — збереженням світової природної спадщини та біорізноманіття.

Розділ "Містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки ШНПП" має відображати максимально допустиму щільність населення (для житлової забудови); максимально допустимий відсоток забудови земельної ділянки з гранично допустимою висотою будівель; планувальні обмеження (зони охорони пам'яток культурної спадщини згідно з Законом України "Про охорону культурної спадщини" — городища, кургани, архітектури загиблим воїнам); зони охоронюваного ландшафту (заказники "Втенький"; "Ростанський"; "Яменник"; "Озеро Соминець"; "Піщанський"; "Пулемцький"; пам'ятки природи "Дуб-велетень"; "Сосна і дуб — 1"; "Сосна і дуб — 2"); прибережні захисні смуги 23 озер (Світязь, Пісочне, Пулемцьке та ін.); мінімально допустимі відстані від об'єктів, що проєктуються, до існуючих будинків та споруд; охоронювані зони інженерних комунікацій та проведення інженерних вишукувань за ДБН А.2.1-1-2008 "Інженерні вишукування для будівництва"; вимоги щодо благоустрою з урахуванням положень Закону України "Про благоустрій населених пунктів"; забезпечення умов транспортно-пішохідного зв'язку; вимоги щодо наявності місць для постійного зберігання автотранспорту і розташування АЗС тощо. Критерієм гігієнічної ефективності реалізації схеми розвитку ШНПП є забезпечення нормативної яко-

сті довкілля та гігієнічних вимог до умов життєдіяльності населення відповідно до ДСП № 173 та Положення П2.2.1.006-98, а саме: контроль над виконанням робіт, розміщенням та обсягом житлового будівництва об'єктів соціально-побутового обслуговування; обсяги будівництва водопровідних та каналізаційних споруд, об'єктів виробничого та комунального будівництва, що не мають нормативних СЗЗ; заходи з охорони атмосферного повітря, водного басейну, ґрунту та зниження рівнів шуму, вібрації та ЕМВ.

Результати оцінки довкілля мають бути наведеними на зведених багатфакторних схемах на підґрунті факторних оцінок, які виконуються санітарними лікарями, екологами, гідрологами, геологами, дендрологами, кліматологами, інженерами, хіміками і акустиками, фахівцями з електромагнітного випромінювання, економістами.

До складових відновлювальних територій екомережі ШНПП повинні включатись такі території: здавна орані, низькопродуктивні; засолені через надмірне зрошення; пасовищні збої, ділянки прогону худоби та місця його постійної концентрації; забур'янені карантинними видами бур'янів, у т.ч. шкідливими для здоров'я людей; кар'єри, відвали породи тощо; орні землі на схилах, які відводяться під ґрунтозахисні смуги, або постійні ділянки, призначені для розведення диких комах-запилувачів; схили насипів та смуги відчуження вздовж автомобільних доріг, залізниць, нафто- і газопроводів, ЛЕП та інших комунікацій; ділянки відкритих ґрунтів, на яких відбуваються або можуть розвинути ся яружні та зсувні процеси; місця постійного відпочинку та інші рекреаційні території; ділянки, які підлягають довгостроковій консервації внаслідок радіаційного, хімічного або іншого забруднення, яке становить загрозу здоров'ю людей та тварин; сельбищні території, які підлягають рекультивации — садиби, занедбані ферми тощо.

Таким чином, реалізація ТЕР-СКОП ШНПП та прийняті у ній концепції народногосподарського та містобудівного розвитку передбачає створення найбільш сприятливих умов для

життєдіяльності і зміцнення здоров'я населення і відпочивальників, на підґрунті аналізу їхньої захворюваності (інструкція "Порядок деятельности сан-эпидемслужбы по оценке состояния здоровья населения в связи с воздействием факторов окружающей среды". — М., 1984).

Висновки

1. Гігієнічним і екологічним принципом планувальної організації Шацького національного природного парку є функціональне зонування (зонінг) з урахуванням містобудівних умов та обмежень і з раціональним розташуванням житлових, виробничих і ландшафтно-рекреаційних територій.

2. Під час складання територіальної комплексної схеми охорони природи належить дати гігієнічну оцінку територіального, соціального, комунально-побутового, господарського розвитку, інфраструктури, транспортного забезпечення, організації усіх видів відпочинку та проектування екомережі на підґрунті флористичних, фауністичних, геоботанічних, біоценотичних та ландшафтних підходів.

3. Функціональне зонування ландшафтно-рекреаційних територій національного парку необхідно проводити шляхом формування заповідної, регульованої, стаціонарної і рекреаційної та господарської зон, а також об'єктів обліку земель (сільських рад, лісництв), природоохоронних об'єктів (пам'яток історії і природи), поширення видів флори і фауни та відновлювальних територій екомережі національного парку.

4. Територіальну комплексну схему охорони природи слід реалізувати з урахуванням вимог переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів та управліннь у сфері містобудівної діяльності, а також до об'єктів будівництва, які можуть спричинити виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, які можуть вплинути на здоров'я населення і відпочивальників.

5. Визначальним елементом Шацького національного природного парку у зонах регульованої та стаціонарної рекреації є 23 озера, які потребують створення водоохоронних зон з комплексом заходів, спрямо-

ваних на запобігання забрудненню та виснаженню водних ресурсів, а також на винесення об'єктів забруднення з бережних смуг з улаштуванням біля урізу води інженерно-геохімічних бар'єрів з суміші еко сорбенту глауконітоліту та піску для затримування нафтопродуктів, пестицидів, скидних і дренажних вод.

6. Містобудівні умови та обмеження забудови земельних ділянок Шацького національного парку мають містити відомості щодо планувальних обмежень, охоронюваних ландшафтів, бережних захисних смуг, вимоги до благоустрою поселень, охоронних зон інженерних комунікацій, забезпечення умов транспортно-пішохідного зв'язку, місць для зберігання автотранспорту і розташування АЗС, розміщення і обсягу житлового будівництва і об'єктів соціально-побутового обслуговування, водопровідних і каналізаційних споруд, об'єктів виробничого і комунального будівництва, а також заходи з охорони атмосферного повітря, водного басейну, ґрунту, зниження рівнів шуму, вібрації та ЕМВ. —

ЛІТЕРАТУРА

1. Безручно Л.С. Новітній варіант ландшафтної карти Шацького національного парку / Л.С. Безручно, С.І. Кукурудза // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. — 2010. — Вип. 17. — С. 129-133.

2. Зінко Ю.В. Шацький національний природний парк: ніші й перспективні туристичні продукти / Ю.В. Зінко, І.П. Ковальчук // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. — 2007. — Вип. 11, ч. 1. — С. 231-233.

3. Кукурудза С.І. Особливості антропогенного навантаження на природні комплекси Шацького природного національного парку / С.І. Кукурудза, У.Б. Койнова // Тези доп. VII з'їзду Укр. геогр. товариства. — К., 1995. — С. 119-120.

4. Мерленко І.М. Екологічні проблеми Шацького національного природного парку і шляхи їх вирішення / І.М. Мерленко, М.І. Зінчук // Шацький національний природний парк: матер. міжнар. наук.-практ. конф., присв. 20-річчю створення Шацького національного природного парку (17-19 травня

2004 р.). — Світязь, 2004. — С. 142-147.

5. Янко Н.В. Гігієнічна оцінка негативного впливу антропогенної діяльності на ресурси Шацького національного природного парку / Н.В. Янко // Природно-ресурсний потенціал збалансованого (сталого) розвитку України. Міжнародний екологічний форум "Довкілля для України": матер. наук.-практ. конф., 19-20 квітня 2011 р. — К., 2011 — С. 179-182.

REFERENCES

1. Bezruchno L.S., Kukurudza S.I. Naukovysh visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky. 2010 ; 17 : 129-133. (in Ukrainian)

2. Zinko Yu.V., Kovalchuk I.P. Naukovy visnyk Volynskoho derzhavnoho universytetu im. Lesi Ukrainky. 2007 ; 11 (1) : 231-233. (in Ukrainian)

3. Kukurudza S.I., Koinova U.B. In: Tezy dop. VII zizdu Ukrainkoho heohrafichnoho tovarystva [Theses of the Reports of VII Congress of the Ukrainian Geographical Society]. Kyiv ; 1995 : 119-120. (in Ukrainian)

4. Merlenko I.M., Zinchuk M.I. In: Shatskyi natsionalnyi pryrodnyi park : mater. mizhnarod. nauk.-prakt. konf., prysv. 20-richchiu stvorennia Shatskoho natsionalnoho pryrodnoho parku (17-19 travnia 2004 r.) [The Shatsk National Nature Park : Proceed.Intern. Scient.-Pract.Conf. devoted to the 20th Anniversary of the creation of the Shatsk National Nature Park]. Svitiaz ; 2004 : 142-147. (in Ukrainian)

5. Yanko N.V. In : Pryrodno-resursnyi potentsial zbalansovanoho (staloho) rozvytku Ukrainy. Mizhnarodnyi ekolohichni forum "Dovkillia dlia Ukrainy" : mater. nauk.-prakt. konf. [Natural-Resource Potential of the Balanced (Stable) Development of Ukraine. "Environment for Ukraine" International Ecological Forum: Proceed.Scient.-Pract.Conf.]. Kyiv; 2011 : 179-182. (in Ukrainian)

Надійшла до редакції 18.06.2012.